

ЕКОНОМІЧНА СВІДОМІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Актуальність теми та дослідження: Формування ринкової економіки в Україні розпочалося з відтворенням ринкових інституцій, які існували лише в зародковому стані. Це має відбуватися за схемою, яка враховує економічні, політичні, історичні та психологічні особливості, характерні для нашої країни. Передусім зазначимо, що Україна ніколи не мала високорозвинених товарно-грошових відносин. Становлення їх по суті розпочалося після скасування кріпацтва у 1861 р. і відбувалося на фоні значних феодальних пережитків. Значним було втручання держави в економіку [1]. **Мета дослідження:** полягає у визначенні основних понять дослідження проблеми економічної свідомості. **Об'єкт дослідження:** Економічної свідомості та її роль в умовах ринкової економіки в Україні. **Завдання дослідження** – вивчити вплив економічної свідомості на умови ринкової економіки. **Предмет дослідження** - вивчення економічної свідомості, її функцій та зв'язків із навколишньою дійсністю. Свідомість – це вища форма психічного відображення, що притаманна людині. Вона є результатом впливу суспільно-історичних умов на психіку людини у процесі її 253 творчої діяльності під час постійного спілкування з іншими людьми за допомогою мовлення. У вітчизняній психології склалося загальноприйняте розуміння свідомості як вищої форми психіки, яка виникла в людському суспільстві у зв'язку з колективною працею, спілкуванням людей, мовою і мовленням [2, с. 93]. Свідомість являє собою складний конструкт, що виникає в процесі антропогенезу як феномен, що забезпечує існування людства і є вираженням його соціального буття. Вона виникає як продукт всієї суспільної діяльності людей і виявляється як результат духовного розвитку суспільства. Феномен свідомості, що почав досліджуватись у лоні філософії, стає сьогодні об'єктом досліджень все більшого числа наук, не стала винятком і соціальна й економічна психологія. Поняття «економічна свідомість», яке є корелятом поняття «свідомість», відображає особливості виявлення свідомості у сфері економічної життєдіяльності людей. Існують різні теоретичні підходи до аналізу феномену економічної свідомості і до визначення цієї категорії. У зарубіжній психології у дослідженні економічної свідомості частіше за все використовуються терміни «економічні установки», «економічне мислення», «економічні уявлення» й «економічна поведінка» (А. Сміт, Дж. Катона, М. Вебер, Е. Дюркгейм, П. Уорокін, В. Парето, С. Московічі та ін.). Проблема дослідження економічної свідомості як соціально-психологічного феномену найбільш загострилася у соціальній та економічній психології у 90-ті роки ХХ ст., оскільки саме в цей історичний період значно актуалізувалася її роль у швидко змінному соціально-економічному середовищі. Враховуючи різноманітність економіко-психологічних підходів та можливостей їх застосування, О. Дейнека [2, с.97] звертає увагу на феномен економічної свідомості, що притаманний суб'єктові, що господарює, і є вищим рівнем психічного відображення економічних відносин суспільно розвинутою людиною. Г. Ложкін, В. Спасеников та В. Комаровська [3, с. 160] вважають, що економічна свідомість – це одна з центральних категорій сучасної економічної психології. Вона входить до системи понятійних координат науки й означає результати відображення суб'єктом тієї частини навколишньої дійсності, яка пов'язана з економікою, а також його свідомі дії та стани нею обумовлені. А. Журавльова та А. Купрейченко розуміють економічну свідомість як часткову форму індивідуальної чи групової свідомості, яка полягає у різноманітних формах знання індивідуального та групового суб'єкта про різні економічні об'єкти та його ставлення до цього знання [4, с. 120]. Загалом, більшість дослідників економічної свідомості розглядають її як внутрішньо суперечливе, багаторівневе утворення, яке в узагальненому вигляді відображає ступінь знайомства суб'єкта з економікою та раціональне ставлення до неї. У вивченні економічної свідомості важлива роль відводиться функціям, які вона виконує в соціально-економічному житті особистості. В. Комаровська, базуючись на аналізі праць Є. Велихова, В. Лекторського, О. Леонтєва, Ю. Шрейдера, виділила такі найважливіші функції економічної свідомості, як: відображально-інформаційну, яка полягає у правильному, адекватному відображенні соціально-економічних умов життя особистості, економічного макро- та мікросередовища; комунікативну, тобто вона 254 виступає елементом практичної взаємодії людини та навколишнього економічного середовища в процесі побудови реалізації економічних дій; оцінювальну (людина не тільки отримує дані про навколишню економічну реальність, а й оцінює ступінь їх адекватності і повноти); акумулювальну (в економічній свідомості накопичуються знання, отримані як з особистісного економічного досвіду, так і суспільного); а також регулятивну (свідомість регулює, впорядковує діяльність людини відповідно до поставленої мети, передбачає її наслідки, тобто контролює та керує економічною поведінкою особистості) [5, с.208-209]. Отже, економічна свідомість відображає економічну реальність не пасивно, а активно. Економічна свідомість функціонує у системі безперервних прямих і зворотних зв'язків з навколишньою дійсністю. Прямі зв'язки забезпечують отримання адекватної економічної інформації, а зворотні – дають можливість діяти, спираючись на ці дані. Відображення є підставою для поведінки, результати якої забезпечують подальше відображення реальності, що змінилась. Через економічну свідомість людей економічне мислення набуває практичного значення, яке полягає в тому, щоб, поперше, сформувати сучасне економічне мислення і свідомість, по-друге, виховати у кожного почуття справжнього господаря країни. По-третє, розвинути такі соціальнопсихологічні якості, як: бережливість, економічність, діловитість, організованість, підприємність тощо. Функції економічної свідомості виявляються також в емоційній оцінці дійсності, забезпеченні економічної діяльності, у попередній побудові дії та передбаченні їх наслідків, у контролюванні економічної поведінки та керуванні нею, у здатності особистості давати собі раду в навколишньому матеріальному світі, у власному економічному житті [5, с. 336]. Отже, економічна свідомість, як одна з найважливіших категорій соціальної та економічної психології, відображає економічні умови життя людини, її макро- та мікросередовище, визначає і регулює формально-динамічні та змістові характеристики її соціальної поведінки в різних сферах економічного простору. Засвоюючи категорії, поняття, теорії, оволодіваючи системою економічних знань, людина в результаті виробляє певні погляди на економічне життя, економічну свідомість. Особливості свідомості визначаються залежно від суб'єкта відображення, який розглядається на різних рівнях: на рівні всього суспільства, на рівні груп, на рівні окремого індивіда. Завдяки цьому досліджується суспільна свідомість, групова та індивідуальна. Свідомість як відображення різних сфер об'єктивної реальності розглядається як система суспільних форм свідомості, особливості яких зумовлено змістом об'єктів (сфер) відображення. В науці досліджуються такі форми, як: економічна, політична, моральна, естетична, релігійна, екологічна, філософська та ін. На соціальному рівні вони визначаються як форми суспільної свідомості. Економічна свідомість є однією з форм суспільної свідомості. Вона є продуктом відображення економічних умов життя, діяльності та відносин у вигляді економічних ідей та поглядів, теорій, концепцій інших духовних утворень, спільних для соціальних груп, усього суспільства, що виражають ставлення до економічної дійсності в кожний конкретний історичний момент. **Висновок:** Економічна форма суспільної свідомості має тісний зв'язок з іншими формами суспільної свідомості, такими як: політична, правова, моральна, художня, наукова, релігійна й естетична свідомість тощо. Суспільна економічна свідомість містить у собі різні рівні осмислення економічної дійсності. Серед них виділяють теоретичний(науковий) та повсякденний. Теоретичний рівень осмислення економічної дійсності виражений в економічних категоріях, теоріях, ідеях, що є наслідком наукового пізнання. Повсякденний рівень осмислення базується на основі світвідчуттів, безпосереднього життєвого досвіду, елементарних економічних і соціально-психологічних настанов. Теоретичний та повсякденний рівні економічної свідомості тісно пов'язані між собою. ичний момент.

Список використаних джерел

1. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_theory/21594/
2. Герасименко М. М. Особливості економічної соціалізації студентської молоді в умовах суспільних трансформацій / М. М. Герасименко // Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2012. № 3. С. 93–97.
3. Дейнека О. С. Экономическая психология: учеб. пособие / О. С. Дейнека. СПб. : Изд-во С-Петербург. ун-та, 2000. 160 с.
4. Дембицька Н. М. Соціально-психологічні проблеми економічної соціалізації молоді / Н. М. Дембицька // Соціальна психологія. 2008. № 3. С. 53–67.
5. Економічна соціалізація молоді: соціально-психологічний аспект: наук. вид. / за ред. В. В. Москаленко. К.: Укр. центр політ. менеджменту. 2008. 336 с.